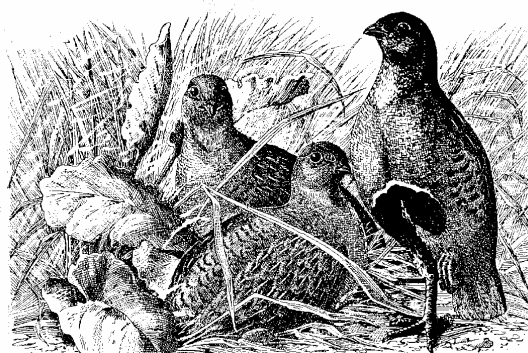

ÚPRAVY POLNÍCH BIOTOPŮ

*Ivo MÜHLHANSL (MS Borovina, Vidonín, tel: 605 223 601),
Ing. Václav HLAVÁČ (AOPK ČR, středisko Havlíčkův Brod),
František HAVLÁT (MS Vlkov u Velké Bíteše, tel: 603 982 931, tel.fax: 566 536 174)*

Úpravy polních biotopů pro koroptev polní

Důležitou součástí péče o koroptev a ostatní drobnou zvěř je zřizování vhodných biotopů tvorbou sítě potravních políček, remízů a úhorů v zemědělsky obhospodařované krajině. Úpravy biotopů pro volně žijící živočichy podporuje stát v souvislosti s omezováním intenzity zemědělské výroby. Úpravami směrem k tvorbě potravních políček, dočasných a trvalých remízů si pak myslivci mohou zvýšit tolik potřebnou úživnost honitby pro drobnou zvěř. Je však skutečně nezbytné provedené úpravy tvořit v úzkých a dlouhých pruzích, čímž dojde k plošnému pokrytí zájmového území pro zvěř vhodnými biotopy. Vysazujeme trvalé liniové remízky (tam, kde to vlastníci pozemků dovolí), přičemž tyto se snažíme vytvářet formou liniové zeleně vedené mezi polními celky.

Liniové remízky

Liniové remízky tvoří školkované sazenice dubu, jeřábu ptačího, hlohu, smrku, borovice lesní a modřínu opadavého. Veškeré plochy liniových remízků podséváme semeny trnky, šípku a hlohu.

Obr. 1: Liniový remízek - listopad 2000. Již v červenci a ještě více po žních posloužily liniové remízky nejen jako úkryt, ale hlavně jako zdroj potravy koroptvím. Takové plochy v monokulturách zemědělských plodin úplně chybí

Biopásy

Dále tvoříme biopásy a to tak, že pole s původním travním společenstvem ponecháme bez kosení.

Obr. 2: Biopás - září 2000. Původní travní společenstva bez kosení, tzv. biopásy vytvářejí zvláště vhodné podmínky pro pobyt a hnízdění koroptví – konec července 2000

Pruhová potravní políčka

Pruhová potravní políčka umístíme tak, aby nenarušovala zemědělcům možnost souvislého obhospodařování. Ve druhé polovině května je oséváme směskou tvořenou pohankou, lupinou bílou, prosem, krmnou kapustou, jarní pšenicí a ječmenem. Asi do třech týdnů počnou semena klíčit a během druhé poloviny července nově vzniklý porost plochy opanuje.

Ve druhé polovině června, kdy jsou koroptví kuřátka nelétavá, je porost směsky řídký a ostatní vegetace polí kolem je už hustá a vysoká. Proto políčka v této době slouží koroptvím jako plocha k osušení v ranních hodinách po bohaté roze nebo dešti. Např. po letní bouři (7. 7. 2000) koroptví slepička vyvedla na plochu pruhového políčka kuřátka, a tam se slunila. Podobné reakce pozorujeme i u bažantů.

S postupem sklizně obilovin se omezí potravní, pobytové plochy a kryt. Koroptve se začnou do porostů nebo jejich blízkosti stahovat. V této době již dozrává pohanka a počíná maturovat proso. Koncem září po sklizni okopanin se stanou PPP jediným krytem a zásobárnou potravy v krajině, což je výrazné zvláště před vzejitím ozimů. V této době je již veškerá pohanka zralá, dozrává proso a krmná kapusta také vrcholí ve svém růstu.

Po prvních mrazících kapusta ukončila svůj růst. Dosáhla výšky až 150 cm. Plody prosa a pohanky jsou v té době už z velké části spotřebovány. Výška porostu a množství potravy přiláká mimo koroptve i ostatní zvěř (bažant, zajíc, srnčí) a pokračují nálety přezimujícího zpěvného ptactva

Obr. 3: Pruhové políčko číře 3 m, stav na přelomu července a srpna 2000

Obr. 4: PPP v první polovině zimního období (přelom prosince a ledna 2000/2001) jsou stále intenzivně navštěvovaná zvěří a ptactvem. Všechny druhy přezimujících živočichů projevovaly zájem o tyto zásobárny potravy

Koncem podzimu a v průběhu zimy jsou políčka využívána zvláště jako zdroj potravy (a částečně i krytu) všemi přezimujícími živočichy (včetně koroptví, ostatních druhů zvěře a drobného ptactva), což svědčí o nízké úživnosti krajiny v zimě a o nutnosti provádění úprav biotopů v kulturní zemědělské krajině.

Revitalizace polních cest

Jednou z možností úprav krajiny je obnovení historické sítě zelených polních cest. Většina těchto cest byla ve vlastnictví obcí. Cesty byly v katastrech umístěny tak, aby důmyslným způsobem propojily jednotlivé polní tratě a zpřístupnily veškeré pozemky. Po vytyčení historické hranice

cesty (kterou musí provést autorizovaná geodetická kancelář se znovuzanesením do katastrálních map) lze provést ozelenění cesty trvalou travní směsí. V případě dohody s vlastníkem cesty lze jejich okraje osázet plodonosnými dřevinami (jeřáb ptačí, třešeň ptačí, kaštan, dub, buk, nebo lípa a ovocné stromy). Takové aleje lze řešit jako jedno nebo oboustranné s ohledem na šíři cesty vždy tak, aby do budoucna byla zachována průjezdnost cesty.

Problémem revitalizace obecních cest se zabývá od roku 2001 MS Vlkov.

Předpoklady

V současnosti je proto třeba hledat cesty pro zvýšení stavů koroptví polní, jakožto kriticky ohroženého živočicha. K tomu musí být zajištěno následující: Podpora vzniku úhorů tj. zavedení trojhonného systému obhospodařování zemědělských pozemků (tam, kde je to možné), který by se mohl stát jednou z možností řízeného útlumu intenzifikace zemědělství. Toto je ovšem možné prosadit pouze zavedením dotační politiky státu cílené na vlastníky pozemků, případně zemědělce - uživatele a to tak, aby úhory byly neobdělávané (od jara do jara). Úhor, jako potravní a pobytové stanoviště je nutné kvůli koroptvi předržet přes zimní období. I v průběhu ostatních měsíců je úhor biotopem pro řadu ohrožených a vzácných živočichů. Jsou to hlavně sysel polní, křeček obecný, dytík úhorní, chřástal polní, křepelka polní, linduška úhorní, skřivan polní, bramborníček atd. Rozšiřování ploch chemicky neošetřovaných zemědělských pozemků cestou ekozemědělství, povinnost zřizovat meze a biopásy pro vlastníky souvislých pozemků větších než např. 5 ha. Vytvoření takových podmínek zemědělcům, aby mohli aktivněji přistupovat k tvorbě přirozeného a zdravého životního prostředí venkova, například i upravením podmínek dotačních titulů s přihlédnutím k tvorbě životního prostoru pro zvěř v intenzivně zemědělsky využívané krajině. Výsadba rozptýlené zeleně a liniových remízků. Zde je také možná spolupráce vlastníků pozemků, myslivců, lesníků a všech složek ochránců přírody. Tvorba PPP, která by se mohla stát příspěvkem myslivců nejenom pro zvěř, ale i pro ostatní volně žijící živočichy kulturní stepi. Koroptvím v době nouze slouží tyto plochy jako zdroj potravy, ale i jako kryt po sklizni všech zemědělských plodin.

Rozumné tlumení predátorů a zvířat škodících myslivosti. Na pomístně kritické stavy koroptví působí katastrofálně zvýšený tlak predátorů (např. oba druhy kání, kuna skalní, toulavé kočky, liška), kteří vykazují zvýšené stavy. Zde je nutné ovšem apelovat na adekvátní přístup myslivců, kteří chápou svoji roli hlavně jako ochránci zvěře a všeho živého v přírodě.

Státem řízená podpora záchranných chovů ohrožených druhů živočichů, v případě koroptve polní rozšířená hlavně o komorování koroptví přes zimní období a dále pak podpora takových forem reintrodukce, která zajistí ve vhodné lokalitě jedince druhu (koroptve) schopné přežít a rozmnožovat se.

Obr. 6: V obilním porostu bez použití chemie je patrná bohatá druhová pestrost rostlin, která láká množství hmyzu. Ten slouží jako potrava vyšších živočichů kulturní stepi

Obr. 7: Brambořiště je jedním z nejvýznamnějších biotopů pro koroptve. Porosty chemicky neošetřované vykazují velkou druhovou pestrost. V námi monitorovaném porostu nebyly výnosy brambor výrazně rozdílné oproti brambořišti chemicky ošetřovanému.

Brambory z porostu chemicky neošetřovaného byly určeny ke konzumaci pro rodinu zemědělce, z chemicky ošetřeného na prodej.

Postup prací při tvorbě úprav, dřeviny a keře pro trvalý remíz (TR), osevní směsi pro pruhová potravní políčka (PPP), dočasný remíz (DR) a biopás (BP), zakládání a rekultivace úhorů
Úpravy biotopu pro koroptev polní v krajině kulturní stepi zemědělsky obhospodařované člověkem nejsou věcí jednoduchou ani jednorázovou. Celý proces klade vysoké nároky na odbornost a pracovní nasazení myslivců a na pružnou a solidní spolupráci s vlastníky honebních pozemků. Již v době, kdy vnášíme sít' PPP, BP, DR a TR do revíru, zhodnotíme, kde a jak přiřčleníme tyto naše pozemky ke stávajícím krajinným prvkům (aleje, vodoteče, stávající remízy) a kam chceme vložit nové pruhy úprav (rozčlenění velkolánů).
Před přípravou osevniho plánu je dobré se zamyslet, jakou hlavní funkci v dané lokalitě má pruhové políčko plnit, tj. funkce potravní zásoby, krytová (příp. kombinovaná) v době nouze pro zvěř, nebo funkce hnízdní, pobytová v době vyvádění (vývoji) mláďat.

Trvalé remízky

Zakládáme v měsících březnu a dubnu na větších plochách výsadbou školkovaných sazenic dubu zimního, smrku ztepilého, jeřábu ptačího případně břeku či muku, hlohu obecného, na vlhčích místech olše lepkavé a vrb. Jádrem remízu tvoří jehličnany, které po dosažení výše asi 2 m komolíme sestřiháním vršků. Vnější plášť remízku je tvořen listnatými sazenicemi, přičemž tyto jsou podsety semeny šípku, hlohu a trnky. Spon sazenic je 2x2 m bez pozdějšího vylepšování a to proto, aby v remízku vznikaly i plochy porostlé pouze bylinami a travami. Současně má okraj remízku nepravidelný tvar. Sazenice v letním období neožínáme (kvůli podsíjím), provádíme však ošlap jako ochranu proti buření. Na podzim terminály a kmínky listnáčů ošetřujeme nátěrem repelenty proti okusu zvěří. Je dobré listnáče chránit tubusy nebo oplůtky. Podobný způsob zakládání remízku pro koroptev doporučuje Ing. J. Mašek, Stráž myslivosti roč. XIX, č. 19. Remízky tvořené sadbou školkovaných sazenic doporučujeme zakládat na čtvercových, obdélníkových nebo trojúhelníkových tvarech pozemků větších než 0,05 ha. Liniové trvalé remízky do šíře max. 6 m je lépe zakládat dle návodu Dr. Vodňanského pokládáním roštin.

Dočasné remízky

Dočasné remízky lze zakládat např. výsadbou topinamburu v dubnu nebo sítí čiroku (*Sorghum sudanense*). Pro DR dále doporučujeme směs Prof. Schmoranze (cit. Kokeš - Knobloch, Koroptev, její život, chov a lov, 1947): „Dočasný remíz, který skýtá kryt a potravu přes zimu, založíme směsí tvořenou 20 kg prosa obecného, 20 kg konopí, 5 kg hořčice, 20 kg pohanky, 5 kg olejky a 5 kg pískavice na 1 ha. Vše zůstane stát přes zimu, což zvěři přinese veliký prospěch jak krytem, tak i pastvou, načež se na jaře zaorá. Problematické konopí lze nahradit komonicí bílou, k níž současně přidáváme i kapustu (5 kg/ha).“ DR z této směsi však poskytují více krytu na úkor potravní složky, proto je vhodné je zakládat ve volných lánech k jejich rozčlenění.

Obr.8: DR tvořený směsí rostlin podle Prof. Schmoranze, říjen 2001

Biopásy

Biopásy lze zakládat sítí travních směsí. Lepší je však zakládat je pouze tak, že pruh trvalých travních porostů o šíři 10-15 m ponecháme bez kosení a to zvláště podél krajů porostů (mezí). To je důležité zvláště pro zdárné hnízdění pernaté zvěře. Ing. Sekera uvádí, že více než 80 % hnízd koroptví a bažantů se nachází v lukách a jetelích max. do vzdálenosti 20 m od okraje porostu. Tvorbou BP tak jednoduše ochráníme velké množství hnízdící drobné pernaté zvěře. Část BP ponecháváme jako trvalou úpravu, ostatní (většinu) zemědělci mohou pokosit v době druhé sklizně píce (otavy), tedy v době, kdy kuřátka pernaté již létají.

Úhor

Úhor jsme vytvořili pokusně v roce 2000 na místě bývalého pšeničného strniště a druhý úhor z tzv. hrubé brázdy (zoraného pole). Oba dva úhory vykazovaly nejvyšší množství výskytu pro koroptve potravně atraktivních druhů plevelů (podle Sekery), přičemž rekultivace druhým rokem (a následné osetí pozemku obilovinou) proběhla bez větších problémů a v porostu ječmene v prvním roce po úhoru nebylo výrazně více plevelů (za předpokladu použití běžných agropostupů včetně použití chemické ochrany rostlin). Úhory poskytovaly celoroční kryt a potravu nejenom koroptvím, ale i ostatní zvěři (zvláště bažantům a zajícům) a drobnému ptactvu.

Pruhová potravní políčka

Pruhová potravní políčka zakládáme buď z pohankové směsi, tvořené 20 % pohanky, 40 % prosa, 20 % kapusty, 10 % ječmene a 10 % pšenice nebo ze směsi v pásech v celkové šíři 6 m, z toho pruh široký 3 m tvoří pás monokultury krmné kapusty (v celkové šíři -- ploše pásu 50 %), která současně slouží jako krytina a související 3m pruh tvoří obiloviny (10 % ječmene, 10 % pšenice a 20 % proso) a pohanka 10 %. Hlavní funkcí PPP je zdroj Hlavním účelem PPP je poskytnutí potravy po sklizni okolních zemědělských pozemků a v době zimní nouze. Naší snahou je přiřazovat PPP k stávajícím prvkům zeleně (remízům a mezím) v honitbě. Je možné říci, že výše a hustota porostu na PPP stejně dobře a dlouho do zimy slouží zvěři i jako kryt. Políčka oséváme až ve druhé polovině května a to z důvodů:

- a) v době vyvážení kuřat jsou PPP porostlé jen řídkou vegetací a bez hustého zápoje, čímž slouží zvěři v době vlhka (rosa, po dešti) k oschnutí,
- b) pozdní zralost rostlin zaručuje nabídku vítané potravy až do doby pozdního podzimu a v zimě,

c) v době po sklizni jsou PPP oblíbeným místem úkrytu drobné zvěře v holých polích. Políčka po síji hnojíme minerálním hnojivem (NPK) a následně chemicky neošetřujeme. Úpravy biotopů pro koroptev polní v krajině kulturní stepi, kvalitní myslivecká péče o ni během celého roku a zvláště pak v zimě a zimní komorování koroptví jsou tři základní podmínky pro zvýšení stavu této nádherné zvěře v honitbách. Tyto činnosti směřující k zachování koroptve jsou zaměřeny pouze na divokou populaci, která má zachované potřebné reflexy pro život a rozmnožování ve volné přírodě. Jedná se o vysoce kvalitní a cenný genetický materiál ohroženého živočicha, pro danou oblast ničím nenahraditelný.

Ověřením starých mysliveckých zkušeností v praxi se ukázalo, že se i v dnešních změněných podmínkách dají použít jako nejvhodnější způsoby chovu koroptve polní. Jde o to, abychom pracovali se znalostí její biologie a využívali při jejím obhospodařování příležitosti, které máme téměř v každé honitbě k dispozici. Hospodaření s koroptví nás přivádí až ke kořenům naší myslivosti, která vycházela z pečlivého poznání zvěře a jejích životních potřeb. Za použití co nejmenších vstupů energie, se znalostí místních poměrů byly dosahovány pilnou a promyšlenou prací myslivců dobré výsledky. Tyto kořeny spočívají především v ochraně zvěře a vytvoření vhodných životních podmínek, spolu s citlivým přístupem ke krajině a přírodním zdrojům. Naší prací v honitbách MS Borovina Vidonín a MS Vlčkov jsme si v praxi ověřili skutečnost, že kvalitní myslivecká péče doplněná komorováním koroptví v zimním období a vhodně rozmístěnými úpravami krajiny lze dosáhnout během krátké doby výrazného zvýšení stavů koroptve polní.

Zřizování pruhových potravních políček, dočasných remízů a biopásů pro koroptev polní Vzhledem ke stavu, v jakém se v současnosti nalézá zemědělsky obhospodařovaná krajina, je pro zachování a zvýšení stavu koroptví a ostatních volně žijících živočichů kulturní stepi nezbytně nutné provést celý soubor opatření pro její úpravu. V tomto referátu se budu zabývat jen částí z nich, spočívající ve zřizování pruhových potravních políček, biopásů a dočasných remízů.

Biopasti

V současné krajině zůstaly pouze zbytky sítě původních mezí, remízků, vodotečí a nekosených luk. Tyto ostrůvky vhodných biotopů ovšem svou roztroušeností vytvářejí pro koroptev spíše biopasti, ve kterých je její populace deplována zvýšenou koncentrací všech predátorů. Proto jsme se hned v počátcích naší činnosti zaměřili především na úpravy krajiny směřující k odstranění těchto biopastí a k vzniku většího množství stanovišť vhodných pro koroptev.

Biokoridory

V zásadě se jedná o vytvoření sítě biokoridorů tvořených pruhy o šířce 3--6 m, kterými se propojí stávající zbytky vhodných lokalit. Proto se snažíme tyto pásy situovat podél cest, vodotečí, stávajících mezí nebo remízů tak, abychom dosáhli alespoň částečného obnovení biodiverzity prostředí, která byla současným velkoplošným způsobem zemědělského hospodaření porušena.

Realizace

Je samozřejmé, že takové úpravy zasahující do dosavadního systému zemědělského hospodaření je možné realizovat pouze s porozuměním ze strany uživatelů pozemků, tj. zemědělských družstev a samostatně hospodařících rolníků. Z naší zkušenosti je možné říci, že pokud se jim problematika dostatečně osvětlí, je vždycky možné najít řešení, které vyhovuje oběma stranám. Většina míst vhodných pro vytvoření pozemkových úprav není totiž pro současné uživatele tím nejatraktivnějším místem. Pro samotné zřízení těchto úprav jsme v našem případě využili vlastní pozemky, které byly dosud pronajmuty zemědělskému družstvu. Požádali jsme o jejich vydání a po dohodě se zemědělským družstvem nám byly pozemky vydány v tzv. náhradním plnění, tzn. pozemky o celkové výměře cca 5 ha nám byly vyměřeny v pásech o šířce 6 m v místech, kde jejich

poloha nenarušuje stávající technologii obhospodařování zbývajících pozemků a kde zároveň plní svoji funkci obnovy a zlepšení biotopu pro koroptev.

Tento případ je ideálním řešením. V jiných situacích mohou být použity jiné modely vztahů uživatel-vlastník-zřizovatel úprav. Např. sám vlastník může zřídit úpravy na svých pozemcích, které obhospodařuje nebo pronajímatel na pozemcích, které užívá, případně si ten, kdo hodlá úpravy provádět, může pozemky k tomuto účelu pronajmout. Tyto varianty již byly podrobněji rozebrány v článku 1, Úpravy biotopu ve vztahu k vlastníkům půdy v Myslivosti 8/2002.

Pro vlastní realizaci potravních políček jsme v letošním roce zvolili 2 varianty provedení: kombinované osetí pásů třímetrovým pruhem kapusty a třímetrovým pruhem směsky složené z pohanky, prosa, jarního ječmene a jarní pšenice osetí šestimetrového pruhu polykulturou směsi výše uvedených plodin.

Osetí jsme provedli v pozdějším termínu koncem května tak, aby semenonosné plodiny dosáhly zralosti až v době ukončování žní, kdy z polí zmizí ve velice krátké době veškerý porost a kdy nastává pro koroptve doba omezené potravní nabídky a nedostatku krytu. Kultura na PPP bude ponechána přes celou zimu až do příštího jara, kdy bude pás znovu oset.

Rozdíl mezi PPP a DR spočívá v přidání dvouleté komonice bílé a kmínu do osevnické směsi. Pruh DR se potom obhospodařuje ve dvouletých intervalech.

Biopásy jsou vytvořeny ponecháním pruhu původního travního porostu bez kosení.

Připustíme-li, že koroptev je bioindikátorem kvality životního prostředí, musíme uznat, že je to především zemědělství s jeho formami velkoplošného hospodaření, které tak významnou měrou přispělo k současné devastaci životního prostoru zvěře, ptactva a nakonec i člověka, který – ať se nám to líbí nebo ne – je také součástí přírody.

Od zemědělství, které je a v budoucnu zřejmě ještě více bude dotováno, by měla společnost požadovat navrácení přírody do původního stavu, zmenšování výměry obhospodařovaných pozemků, znovuzřízení mezi a remízů a nikoli intenzifikaci výroby podporovanou přímými dotacemi zemědělské výroby.

Vždyť z jedné strany je dotováno ekologické zemědělství, ve kterém se nepoužívají pesticidy a herbicidy a na druhé straně odmítáme vznik dotačního titulu umožňujícího útlum zemědělské výroby a zároveň zvýšení biodiverzity prostředí v obavě z možného zaplevelení okolních pozemků. Z našich zkušeností přitom vyplývá, že skuteční zemědělci, kteří jsou s půdou, na níž pracují spjatí, rádi přivítají možnost, jak přispět ke zlepšení životního prostředí koroptve. Jde jen o to, vytvořit pro to vhodný právní rámec dotační politiky státu.

Do té doby nezbyvá, než aby myslivci, kteří mají k přírodě velmi blízký vztah, a kteří jako jediní mohou pro záchranu koroptve aktivně něco udělat, začali využívat všech možností, které jsou v současné době k dispozici.

Tím, že budou zřizovat potravní políčka, biopásy, dočasné a trvalé remízy, přispějí významně k ozdravení životního prostředí pro všechny.

Po čtyřech letech provádění těchto úprav můžeme potvrdit správnost původního předpokladu, že je nesmyslné pokoušet se zvednout stavy koroptví vypouštěním odchovaných jedinců do nepřipravené krajiny, ve které není dostatek míst s vhodnou nabídkou potravy a vhodných pro hnízdění, pobyt a úkryt koroptví.

Výsledky může přinést teprve komplexní péče spočívající v úpravách krajiny, zimním komorování a především celoroční péči o stávající divokou populaci koroptví s jejím posílením vypouštěnými odchovanci z dobrých, pokud možno polodivokých chovů.

Zdroje:

Úpravy polních biotopů pro koroptev polní, In Úpravy krajiny nejen pro koroptev polní - Sborník referátů ze semináře, Heřmanov, 6. září 2002, Myslivecké sdružení Borovina Vidonín, ISBN 80-238-9273-8

Zřizování pruhových potravních políček, dočasných remízů a biopásů pro koroptev polní, In
Úpravy krajiny nejen pro koroptev polní - Sborník referátů ze semináře, Heřmanov, 6. září 2002,
Myslivecké sdružení Borovina Vidonín, ISBN 80-238-9273-8

Autoři fotografií:

Ivo Mühlhansl

Ing. Josef Polách

Jaroslav Kamínek

František Havlát